

Stockholm 20 juni 2023

regionen@regionvasterbotten.se

KLYS remissyttrande över Region Västerbottens kulturplan 2024-2027

KLYS har tagit del av remissutgåvan av regional kulturplan för Region Västerbotten 2024–2027 (Dnr: RUN 224-2023), och vill för de yrkesverksamma kulturskaparnas räkning härmed lämna följande synpunkter. Flera avsnitt i yttrandet avslutas med sammanfattande punktlistor med KLYS förslag till korrigeringar eller kompletteringar.

1 Inledning

KLYS – Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd – utgör en samlad röst för Sveriges kulturskapare i kulturpolitiska frågor och företräder via sina 14 medlemsorganisationer nästan 30 000 yrkesverksamma kulturskapare i Sverige. Dessa arbetar som bl a författare, dramatiker, journalister, bildkonstnärer, musiker, kompositörer, tonsättare, regissörer, skådespelare, filmare och dansare. Organisationerna samarbetar inom KLYS i frågor som rör kulturskapares villkor, t ex konstnärspolitik, upphovsrätt, arbetsmarknad, trygghetssystem och yttrandefrihet.

KLYS vill påminna regionen om att det i den konstnärspolitiska utredning¹ som presenterades våren 2018 konstateras att "förutsättningarna för konstnärer att etablera sig och verka i landets regioner behöver förbättras" – något som fortfarande år 2023 är aktuellt att beakta, inte minst mot bakgrund av pandemin. Vi vill i sammanhanget också hänvisa till KLYS yttrande² över den sk återstartsutredningen³, samt till KLYS valprogram⁴, där KLYS anger sina prioriteringar för ett starkt kulturliv efter pandemin.

2 Övergripande synpunkter

KLYS övergripande intryck av Region Västerbottens förslag till ny kulturplan för 2024-2027 är högst positivt. Det är ett välskrivet, ambitiöst och omfattande dokument med en diger innehållsförteckning. Kulturskaparna och deras viktiga del i det regionala kulturlivet lyfts fram föredömligt och konstområdena behandlas utförligt. Det är pedagogiskt beskrivande och förklarande kring utveckling av kulturell infrastruktur i regionen. Det finns en tydlig och stark förankring i regelverk, förhållande mellan stat/region/kommun och interregionalt arbete. Planen ger en bra och beskrivande bild av förhållandena i regionen med dess stora geografiska yta fördelat på femton kommuner och där invånarna främst bor i de två största kommunerna. Det är bra att regionen förankrar det interregionala arbetet och hur det genomförs med exempel på olika sätt.

¹ *Konstnär – oavsett villkor?*, SOU 2018:23, sid 406

² <https://klys.se/wp-content/uploads/2022/02/KLYS-yttrande-over-aterstartsutredningen-SOU-2021-77.pdf>

³ Från kris till kraft; SOU 2021:77

⁴ https://klys.se/wp-content/uploads/2022/02/2202_KLYS_Valprogram2022_A4_final-2.pdf

Det vore värdefullt med en insyn för kulturskaparna och kulturbranschen i regionens årliga aktivitets-/handlingsplaner för regionala kulturverksamheter för att den demokratiska processen ska fungera tillfredsställande. Detta låter sig göras i vissa andra regioner i landet.

Konstområdena i planen

Vid sidan av de konst- och kulturområden som nämns i samverkansmodellens förordning brukar många regioners kulturplaner idag även lyfta fram bl a *circus, dramatik, foto, spelkultur* och *dataspel*. KLYS noterar att skrivningar om alla dessa områden saknas helt eller bara nämns i förbigående.

KLYS kommentarer och förslag:

- En kulturplan med konstnärspolitiken i fokus som ger ett mycket positivt helhetsintryck.
- Vilken insyn har kulturskapare och -bransch i framtagande av årliga verksamhetsplaner?
- Det saknas skrivningar om konstområden som cirkus, dramatik, foto och spelkultur.

3 Begrepp och definitioner

Begreppet kulturskapare

Som regionens kulturförvaltning säkerligen redan vet förespråkar KLYS generellt sett att regionerna i sina kulturplaner har en konsekvent användning av begreppet **professionell** (eller **yrkesverksam kulturskapare**) för att beteckna konstnärligt yrkesverksamma inom alla konstområden; såväl fritt verksamma, som institutionsanställda och sådana som kombinerar dessa verksamhetsformer.

KLYS noterar att Region Västerbotten i sin kulturplan använder kulturskaparbegreppet till stor del, men också på många ställen orden *utövare* och *kulturutövare*, vilka inte behöver vara helt fel i sig. Utövarbegreppet kan dock bli missvisande och skapa otydlighet i en del sammanhang, framför allt gällande gränsen mellan yrkesverksamma kulturskapare och allmänt kulturintresserade personer. Begreppsapparaten för kulturskapare bör ses över så att den genomgående blir mer konsekvent.

Begreppet konstnär

KLYS förespråkar, liksom Konstnärsnämnden, att begreppet *konstnär* – när det används – betecknar verksamma inom *alla* konstområden, och inte endast *bild- och formkonstnärer*. I Västerbottens kulturplan används konstnärsbegreppet sällan i sin breda betydelse, utan främst för att beteckna bild- och formkonstnärer. Också här bör begreppsanvändningen ses över för att bli mer konsekvent.

Kulturell mångfald

KLYS välkomnar att denna kulturplan nämner *Unescos mångfaldskonvention*⁵ från 2005 och påtalar vikten av en mångfald av kulturyttringar i kulturlivet.

Kulturens egenvärde, konstnärlig kvalitet, konstnärlig frihet och yttrandefrihet

Det vedertagna begreppet *kulturens egenvärde* tycks saknas i Västerbottens kulturplan, men samma innebörd beskrivs med begreppet "kulturens oberoende ställning" samt genom detta citat på sidan 3:

⁵ <http://u4614432.fsdata.se/wp-content/uploads/2013/09/Unescos-konvention-om-skydd-f%C3%B6r-och-fr%C3%A4mmande-av-m%C3%A5ngfalden-av-kulturyttringar.pdf>

”Kulturens värde kan inte i första hand mätas i samhällsnytta, utan finns i själva konsten som produceras, i den konstnärliga processen och i upplevelsen. Även om kulturen genererar ytterligare värden i samhället måste utgångspunkten alltid vara att kulturen är en obunden kraft som skapas i sin egen rätt, på sina egna villkor.”

Det numera ofta förekommande begreppet *konstnärlig frihet* saknas i Västerbottens kulturplan, vilket förvånar oss med tanke på så många välformulerade skrivningar kring armlängds avstånd och demokrati. *Yttrandefrihet* nämns i planen bara kopplat till fortbildning av bibliotekspersonal och konstkonsulentuppdraget.

Begreppet *konstnärlig kvalitet*, liksom även *konstnärlig förnyelse*, lyfts ofta i denna kulturplan. Det talas på en rad ställen i planen om vikten av att skapa ett kulturutbud av ”hög kvalitet”.

KLYS vill understryka vikten av att regioner i sina kulturplaner är konsekventa om *kvalitet* inom *alla* konstområden, inte bara inom vissa, och att ordet inte bara blir ett i planen välklingande ord i skrift, utan att det ges konkret innebörd i kulturutvecklingsarbetet i realiteten. Självfallet förstår vi att det inte är en regions uppgift att själv definiera och specifikt beskriva vad *konstnärlig kvalitet* är, utan något som inom ramen för *armlängds avståndsprincipen* referensgrupper och externa sakkunniga ska hjälpa till att orientera kring, vilket så tydligt och bra framhålls i planen.

KLYS kommentarer och förslag:

- *Professionella kulturskapare* nämns ofta, men även ordet *utövare* förekommer frekvent. KLYS ser helst att dokumentet ses över och att *kulturutövare* generellt byts ut mot *kulturskapare*. Begreppet *konstnär* används främst i betydelsen bild- och formkonstnär, vilket
- Bra hur vikten av *kulturell mångfald* betonas.
- Planen saknar själva begreppet *kulturens egenvärde*, men regionen beskriver välformulerat innebörden av kulturens egenvärde.
- Inkonsekvent hur *demokrati* kopplas till kulturutveckling i stort, medan begreppet *yttrandefrihet* nämns kopplat specifikt till biblioteks- och konsulentfrågor.
- Begreppet *konstnärlig frihet* förekommer inte i planen. Komplettera gärna med text om detta.

4 Samråd med professionella kulturskapare

KLYS välkomnar att dialogarbete och samråd framhålls på många ställen i dokumentet, och att dialogprocessen beskrivs utförligt i den avslutande delen av dokumentet i avsnittet ”Arbetsmetod vid framtagande av planen” (s. 73-74). Vi ställer oss dock frågande till i vilken grad de professionella kulturskaparna inom samtliga konstområden har fått komma till tals inför framtagandet av denna remissversion av planen, eftersom regionen på sidan 74 skriver att den planerar att framöver tillsätta en särskild konstområdesövergripande sakkunniggrupp, dvs. att denna grupp inte har funnits vid tiden för framtagandet av planen. Vad vi kan utläsa från avsnittet har alltså ett enda tematiskt dialogmöte med professionella kulturskapare hållits. Vi undrar: Har det utöver detta möte hållits några konstområdesspecifika dialogmöten med professionella kulturskapare? Lista dem gärna i planen i så fall.

KLYS ser såklart mycket positivt på att Region Västerbotten nu avser att inrätta ett formaliserat konstområdesövergripande och löpande aktivt samråd med kulturskapare enligt vår beskrivning nedan.

KLYS medlemsorganisation Svenska Fotografers Förbund (SFF) vill hoppas och tro att yrkesgruppen fotografer räknas in aktivt vad gäller regionens dialoger och samråd. SFF uppmuntrar regionen att ta in

en yrkesfotograf i något av de dialogfora som regionen har med det professionella kulturlivet. Det skulle vara ett lämpligt första steg för att öka kunskapen om fotografi och förståelsen för behoven bland yrkesverksamma fotografer i Västerbottens kulturliv.

SFF hjälper gärna till med förslag på namn och kontakter. Se vidare i avsnitt 7.3 nedan.

Några generella informationspunkter om KLYS syn på regionala samråd med kulturskapare

- KLYS förespråkar en konstområdesövergripande dialoggrupp för att involvera professionella kulturskapare från alla konstområden i en samlad och samstämmig löpande dialog runt kulturplanens framtagande, genomförande och uppföljning.
- KLYS betonar vikten av att en representant för ett konstområde ska vara erkänt yrkesverksam och medlem i någon av KLYS medlemsorganisationer – något som borgar för professionalism och insyn i kultur- och konstnärspolitiska strukturer, både nationellt och regionalt, inom respektive konstområde. Läs mer i *KLYS samrådsguide* med rekommendationer för samrådsarbetet i regionerna. Se länk nedan⁶.
- Samrådets deltagare ska arvoderas för varje möte enligt särskilda arvodesrekommendationer som KLYS tagit fram i samarbete med KLYS medlemsorganisationer; se broschyr *Att ta betalt*⁷.
- KLYS vill också påminna om vikten av att lyfta *samtliga* professionellt verksamma kulturskapares röster och perspektiv i regionen, oavsett anställnings-/verksamhetsform/institutionskoppling. Samrådet bör så långt det är möjligt omfatta och representera både kulturskapare från det s k fria kulturlivet och anställda kulturskapare vid kulturinstitutioner i regionen. Om möjligt även sådana som kombinerar dessa verksamhetsformer. Även institutionsanställda kulturskapares synpunkter måste beaktas.

5 Kulturplanens kulturpolitiska utgångspunkter och mål

KLYS välkomnar att regionens kulturpolitiska utgångspunkter är att framhålla kulturens oberoende ställning och armlängds avståndsprincipen för att "säkerställa att sakkunskap står bakom alla konstnärliga urval och beslut" (s. 3).

Det är översiktligt och med föredömlig tydlighet som regionen pekar ut fem huvudmål för planperioden samt listar en rad utvecklingsinsatser för varje mål. Vad i listorna som är specifika prioriteringar jämte varandra blir dock inte helt tydligt för läsaren.

Kommunerna

KLYS välkomnar regionens tydlighet i att lyfta fram samverkan med kommunerna och på en rad ställen i planen beskriva förhållandet mellan region och kommuner när det gäller kulturlivet.

Vi vill påminna om komplexiteten med små och stora kommuner med olika politiska styren och verksamhetsuppdelning. Detta är ett förhållande som kan vara problematiskt för utvecklingsarbetet på sikt. Hur ska regionen stimulera en eventuellt mindre ambitiös kommun så att kulturplanen förverkligas likvärdigt för samtliga medborgare i regionens alla kommuner?

⁶ http://www.klys.se/wp-content/uploads/2015/11/KLYS_broschyr_samradsguide_2017.pdf

⁷ <http://www.klys.se/wp-content/uploads/2015/11/Att-ta-betalt-2019.pdf>

Principen om armlängds avstånd

Principen om armlängds avstånd beskrivs högst föredömligt i planen. KLYS välkomnar regionens sakliga tydlighet om vad principen konkret handlar om. Det går i linje med vad Myndigheten för Kulturanalys skriver i sin rapport från 2021 när det gäller rekommendationer om konstnärlig frihet och att på regional och kommunal nivå i större utsträckning använda sig av externa sakkunniga på kulturområdet i bedömningsprocesser för vilken konst som ska få stöd.⁸

Det vore värdefullt för denna kulturplan om den kompletterades med en förklaring av hur regionen definierar och ser på kulturens och konstens egenvärde i relation till instrumentella perspektiv och samhällsmål för kulturpolitiken i Västerbotten. Hur avser regionen att arbeta under planperioden för att upprätthålla kulturens egenvärde och kvalitet bl a i politikområdesövergripande utvecklingsarbete med bl a hälsa, hållbarhet, Agenda 2030 och kulturella och kreativa branscher? (Mer om KKB i avsnitt 6 nedan.)

KLYS kommentarer och förslag:

- KLYS välkomnar att *principen om armlängds avstånd* framhävs och beskrivs mycket bra, men vi saknar något om hur kulturens egenvärde relaterar till instrumentella aspekter på kultur.
- Kommunerna lyfts fram bra. Vi vill påminna om att se till att likvärdighet i kulturen ska upprätthållas mellan alla regionens kommuner under hela planperioden.

6 Kulturskarpares villkor och regional konstnärspolitik

KLYS välkomnar Region Västerbottens genomgående generellt mycket goda konstnärspolitiska grepp i denna kulturplan med mål om att främja villkoren för professionella kulturskapare och ökat kvalitativt kulturutbud i regionen. Viktiga utvecklingsinsatser lyfts fram i planen, så som armlängds avstånd, kulturens infrastruktur och yrkesverksamma kulturskarpares villkor och viktiga roller i kulturlivet.

Det är mycket positivt att regionen ser det som prioriterat att stärka konstområdenas infrastruktur (s. 25-26). Det är välkommet att bl a filmområdet och litteraturen framhålls så tydligt, och att man inom konstkonsulentverksamheten arbetar för att ”stärka samarbetet mellan region och kommun gällande planering och uppbyggnad av produktionsplatser för konst”. Allt detta är oerhört viktigt för ett hållbart kulturliv.

Kulturskarpares ekonomiska villkor

Ersättningar och arvoden ska följa gällande kollektiv- och ramavtalsnivåer, det ska gälla även om den som beställer arbetet inte omfattas av dessa. Vi vill påminna om att regionen alltid i sin egen anslagsgivning till professionella kulturaktörer bör beakta såväl gällande kollektiv- och ramavtal, som gällande arvodesrekommendationer och upphovsrätt.

Västerbottens kulturplan framhäver kulturskarpares villkor bra, om än i aningen allt för generella ordalag. Främjandeinsatser som avses göras under planperioden är bra, men KLYS saknar skrivningar som på ett tydligt och kompetent vis framhäver kulturskarpares ekonomiska villkor mer konkret. Vi noterar att det bl a är i kulturplanedelens bild och form-avsnitt som kulturskarpares villkor nämns mer ingående.

⁸ *Så fri är konsten - Den kulturpolitiska styrningens påverkan på den konstnärliga friheten*, MYKA, Rapport 2021:1, s 17, 235-236; den tredje rekommendationspunkten

Regionen bör komplettera med skrivningar om hur den ser övergripande på kollektivavtal, upphovsrätt och ersättningsnivåer för kulturskapare. De olika konstområdena relaterar på olika vis till avtalspolicys av olika slag, som t ex att MU-avtal för bild och form är något helt annat än kollektivavtal för orkestermusiker, vilket borde förtydligas och förklaras i planen.

Generellt sett finns alltid risken med kulturplanerna att ambitioner gällande stärkta villkor för kulturskapare blir allt för allmänt hållna och därför kan kvarstå som regionala viljeinriktningar under hela planperioden, snarare än konkreta insatser i praktiken inom respektive verksamhetsområde.

Kulturskapers arbetsmiljö

Ingen yrkesverksam kulturskapare ska gå sönder på jobbet. Många gånger är kulturskapare anlitade eller inhyrda för att genomföra ett specifikt arbete eller finnas på en viss plats vid ett visst tillfälle i den offentligt arrangerade kulturen. Då är det viktigt att de har en trygg arbetsmiljö. Hos t ex scenarbetare på konserter och musikturnéer är det inte ovanligt med bristfälliga loger, arbetstider, och mycket annat.

Planen saknar skrivningar om arbetsmiljö; både om den fysiska miljön och om eventuella strategier för att stävja hot och hat mot kulturskapare. KLYS föreslår att regionen lägger till skrivningar om hur man arbetar för en god arbetsmiljö även för enskilda professionella kulturskapare som anlitas på institutionerna.

Förslagsvis i anslutning till kompletterande skrivningar om att stärka förutsättningar för konstnärlig frihet kunde regionen lyfta problematiken med ett ökat hot och hat mot yrkesverksamma kulturskapare i Sverige, och om det finns konkreta förslag på långsiktiga åtgärder från regionens sida.

Kompetensutveckling för kulturskapare

Det är utmärkt att regionen tydligt visar att man ser behovet av kompetensutveckling för kulturskapare som en avgörande del i att stärka kulturell infrastruktur. Ämnet lyfts insiktsfullt på många ställen och inom många konstområden i dokumentet. Planen kunde dock tjäna på att samla insatser kring kompetensutveckling i ett särskilt konstområdesövergripande avsnitt.

Gränsdragningar mellan professionellt och ideellt kulturskapande

KLYS vill uppmärksamma att det finns delar av det regionala kulturlivet där det kan vara komplext att hantera gränsdragningar mellan ideellt respektive professionellt kulturskapande samt amatörkultur. Jämför vad vi skriver nedan i scenkonstavsnittet om arrangörer.

En i KLYS ögon ytterst relevant fråga att ställa sig är hur gränsen mellan professionella och amatörer kan upprätthållas på sikt, eller i vilken grad regionen i sin kulturpolitik eftersträvar tydliga gränsdragningar mellan professionellt verksamma och de ideella samt amatörer, bl a när det kommer till arrangörsleden i den regionala kulturen. Liksom den konstnärspolitiska utredningen från 2018 betonar, menar KLYS att professionella kulturskapare med erfarenheter och kunskaper från sina yrken har avgörande betydelse för konst- och kulturlivets utveckling i en region, inte minst i lokalsamhällena. Professionell konst och kultur är ofta utgångspunkt och förebild för amatörverksamheter och ideella krafter och initiativ. De yrkesverksamma kan fungera som draglok, katalysatorer och fortbildare i föreningslivet och för medborgarna över lag i kulturlivet.

KLYS ser långsiktigt en generell fara i landets regioner att ett motsatsförhållande kan uppstå mellan ideellt driven och professionell kultur, och att ekonomiska hänseenden tenderar att styra den regionala politiken mot kostnadseffektiva lösningar, där föreningsverksamhet och ideell kultur ibland stimuleras

mer än professionell kulturutveckling. Risken tror vi är störst i gles- och landsbygd där det ofta finns mindre resurser till professionell kulturell infrastruktur och kompetens.

Kartläggning av kulturskaparna och deras förutsättningar

Ordet ”kartläggning” nämns i Västerbottens kulturplan enbart när det gäller att kartlägga amatörteaterverksamhet. Däremot påtalas i Mål 4-avsnittet på sidan 26 att regionen ser ”ett behov av ökad kännedom om kulturskapare och deras kompetens” och att en ”inventering av yrkesverksamma kulturskapare” vore värdefullt. KLYS välkomnar detta och står till förfogande vid behov i ett sådant arbete.

KLYS ser gärna att regioner generellt sett i sina kulturplaner säger något om det finns planer på att kartlägga yrkeslivet i regionens kultursektor. Inom konstområden där detta inte redan gjorts rekommenderar KLYS att det görs en översikt över vilka kulturskapare som är yrkesverksamma i regionen; vilka som är knutna till de olika kulturinstitutionerna samt under vilka villkor de utför sina uppdrag och anställningar. En sådan kartläggning bör vara ett levande dokument att återkommande uppdatera för att skapa en god grund för en välförankrad och utvecklad regional konstnärspolitik under planperioden, som inger förtroende hos alla inblandade parter. En löpande regional kartläggning kan med fördel ta sin utgångspunkt i den konstnärspolitiska utredningens från 2018 samt i regeringens konstnärspolitiska skrivelse från 2021⁹ och den sk återstartsutredningen¹⁰.

Konstnärlig residensverksamhet

Ett konstnärresidens sätter regionen på kartan; lockar dit intressanta namn, och i förlängningen kan yrkesverksamma kulturskapare få upp ögonen för lokala berättelser och perspektiv att förmedla till omvärlden. Ofta kan publika framträdanden kopplas till residenset som ett sätt att ge tillbaka. Egena regionalt eller interregionalt organiserade residens behöver inte alltid vara särskilt kostsamma eller svåra att arrangera.

Det är utmärkt hur Region Västerbotten i sin kulturplan framhåller residensverksamhet över lag och utveckling av konstnärliga residens inom flera olika konstområden. Förslagsvis kunde residens få en egen rubrik i planen, där regionen samlar allt om vilka övergripande satsningar som planeras inom samtliga konstområden.

Kulturella och kreativa branscher (KKB)

KLYS välkomnar att regionen i planen lyfter fram utveckling av kulturella och kreativa branscher (KKB) i ett eget avsnitt på sidan 30. En tydlig koppling till kulturskapare/konstnärer saknas dock i avsnittet. Det vore önskvärt om regionen i planen även skriver något om värnandet av konstens egenvärde i relation till företagsutveckling och näringsperspektiv inom kulturen.

Även om mer konkretion sannolikt kommer i årliga handlingsplaner vore det på sin plats i denna plan med redogörelser för KKB som kopplar utvecklingsmål till sakfrågor som exempelvis resurscentrum med datorpark, handledningsmöjligheter, replokaler och teknikpooler.

KLYS vill också påminna om behovet av närmare samverkan mellan regional kultur- och näringspolitik, samt mellan kulturförvaltning och näringspolitisk förvaltning på regional nivå, bl a för att se till att näringspolitiska stöd på regional nivå också når fram till egenföretagande kulturskapare, som tyvärr ofta faller utanför specifikt näringsinriktade stöd.

⁹ Politik för konstnärers villkor, Skr. 2020/21:109

¹⁰ Från kris till kraft; SOU 2021:77; <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/09/sou-202177/>

Vi påminner regionen om att när ett kulturskaparsamråd (sakkunniggrupp för kulturskapare) har inrättats vore det värdefullt att engagera en sådan grupp konkret i KKB-frågor, t ex genom att få kulturskapare att mötas med regionala näringspolitiska referensgrupper (om sådana finns) för brobyggande mellan konstnärliga villkor och KKB-utveckling i regionen.

Upphovsrätt

På sidan 26 i avsnittet om Mål 4 som handlar om goda villkor för professionella kulturskapare skriver regionen: "Kulturskapares villkor är till stor del beroende av att det finns [...] välfungerande upphovsrättsliga ersättningar för användning av konstnärliga verk".

KLYS välkomnar denna skrivning och att upphovsrätt nämns på några flera ställen i planen. Dock noterar vi att upphovsrätten specifikt endast lyfts fram kopplat till biblioteks- och litteraturfrågor.

Trots flera omnämnanden av upphovsrätten saknar denna plan några förslag på insatser för att stärka upphovsrätten för professionella kulturskapare i Västerbotten. Dokumentet borde förses med utvecklande resonemang om hur regionen avser att arbeta för att värna upphovsrätten för kulturskapare. Regionen bör i planen redogöra för hur man konkret ska hantera upphovsrättsliga frågor kopplade till kulturskapares yrkesverksamheter och villkor.

KLYS efterlyser generellt i alla regionala kulturplaner ett tydligt konstaterande att upphovsrätten är en viktig förutsättning för konstnärlig och kulturell utveckling, och att upphovsrättsliga ersättningar aldrig är något man kan bortse från vid uppdrag till kulturskapare och konstnärer och vid användning av deras verk och prestationer. Vid anslagsgivning till konst och kultur, t ex vid digitalisering och digitalt tillgängliggörande av konst och kultur, måste det alltid tas höjd för kostnader för upphovsrättsliga ersättningar till olika upphovsrättsinnehavare, däribland upphovspersoner och utövande konstnärer.

Relevanta regionala satsningar på digitaliseringens möjligheter bör även inkludera spridning av kunskap om upphovsrätten och om och när avtal måste skrivas och ersättning utgå. Regionen bör därför stödja intern och extern kompetensutveckling som belyser digitaliseringens och upphovsrättsens möjligheter och utmaningar, även för upphovsrättsinnehavare i länet, och uppmuntra kommunerna att, beroende på användning, skriva avtal med upphovsrättsinnehavarna. Detta är särskilt viktigt om regionen avser att seriöst arbeta för att främja kulturskapares villkor.

KLYS kommentarer och förslag:

- Planen lyfter fram kulturskaparna bra men har bristfälliga skrivningar om **kulturskapares ekonomiska villkor**, bl a om kollektivavtal och ersättningsnivåer samt olikheterna mellan olika konstområdets villkor.
- Bra att avsikt att göra **inventering** av regionens kulturliv lyfts fram. Samverka gärna med KLYS vid behov av information om vilka yrkesverksamma som finns inom olika konstområden.
- Bra att **kompetensutveckling** lyfts fram tydligt. Utveckla gärna konstområdesövergripande.
- Saknas något om **kulturskapares arbetsmiljö**, både om fysisk miljö, hot och hat, diskriminering etc. Komplettera gärna om detta.
- Bra att **upphovsrätten** lyfts fram. Men komplettera gärna mer konkret om insatser för att värna upphovsrätt för kulturskapare, även specifikt kopplat till digitalisering inom konstområdena.
- Bra att **konstnärliga residens** i framhålls. Samla gärna detta i ett konstområdesövergripande eget avsnitt.
- **KKB** lyfts fram bra. Men koppla området tydligare till kulturskaparna. Problematiska gärna kulturens egenvärde i relation till KKB, näringar och instrumentella perspektiv.

7 Synpunkter gällande de olika konstområdena

7.1 Professionell teater-, dans- och musikverksamhet (s. 33-45)

KLYS och KLYS medlemsorganisation **Fackförbundet Scen & Film** har följande synpunkter gällande planens avsnitt om scenkonst och film:

Det är en omfattande och mycket ingående beskrivning som ges av scenkonsten i Västerbotten i denna kulturplan. Både institutioner och fria grupper ges stor plats för att visa på den bredd som finns i regionen, vilket är mycket positivt. För en oinsatt läsare kan dock avsnitten som beskriver de fria grupperna förvirra, då det kan upplevas att även de ingår i kulturplanen kopplat till själva samverkansmodellens medel. Vi efterlyser i planen skrivningar om de eventuella satsningar som finns på cirkus/nycirkus. Och om sådana inte finns gärna en reflektion över varför cirkusen saknas i regionen.

Mål 4 "Goda villkor för professionella kulturskapare ger ett utbud av hög kvalitet"

Under den långa första rubriken "Bidra till ett varierat och hållbart kulturutbud i hela länet som kännetecknas av konstnärlig kvalitet och förnyelse" (s. 25) beskriver regionen under utvecklingsinsatser att man bland annat ska se över möjligheten till att hyra ut scener. I arbetet med Kulturhuset Sara har stora delar av den tekniska personalen inom teaterdelen valt att sluta då de fått gå från att vara teater/scentekniker till andra former av multi/verksamhetstekniker i huset under andra arrangemang än teater. **För att upprätthålla en professionalism inom scenkonsten behöver alla delar inom scenkonsten värnas utifrån ett professionsperspektiv.** Scentekniker med olika inriktning mot scenkonsten behövs för att upprätthålla konstnärlig kvalitet inom scenkonsten. Att urvattna deras anställningar och göra dem till någon form av all-roundtekniker kommer leda till en utarmning av yrket och en brist på professionella scentekniker i regionen.

Dansen och musikteatern beskrivs på samma utförliga vis som teaterinstitutioner och -grupper och ges utrymme samman med musiken. Då NorrlandsOperan är knutpunkten för både musikteater/dans/musik blir det tydligt – i annat fall förordar vi att dans, musikteater och musik beskrivs under separata rubriker för att ge dem utrymme och tydlighet.

Det är viktigt att regionens förutsättningar ges utrymme kopplat till det antal professionella yrkesutövare som det finns inom respektive område inom så väl scenkonst som film. Vi ser som sagt gärna någon skrivning i planen om de scentekniker som saknas inom området och vikten av att de får vara just specifikt scenkonstens scentekniker.

Kollektivavtal samt löneindexuppräknings

KLYS och Fackförbundet Scen & Film saknar i planen skrivningar om gällande kollektivavtalsnivåer. Avtalsfrågor gäller i olika former inom samtliga konstområden, och utifrån olika avtalspolicies, som t ex att MU-avtal för bild och form är något helt annat än kollektivavtal för orkestermusiker. Sådant här bör förtydligas, förklaras och understrykas bättre i dokumentet.

Vi vill i övrigt gällande hela området scenkonst och musik påminna regionen om den generella problematik som är synnerligen kännbar på scenkonstområdet – att kulturinstitutionerna långsiktigt har svårt att upprätthålla och utveckla verksamheten, eftersom uppräknings av medel inte sker i samma takt som löne- och prisökningar.

Arrangörsleden

Det är positivt att arrangörsleden lyfts fram förhållandevis mycket i planen och avses stärkas under planperioden. Generellt sett vill KLYS påminna om att alla regionala satsningar på att stärka arrangörsledet och nå ut i hela regionen inom scenkonsten och musiken är viktiga, men att det i en lokal kontext i gles- och landsbygd många gånger kan vara ideellt verksamma och amatörer som upprätthåller delar av (eller hela) infrastrukturen för scenkonsten, vid sidan av *Riksteatern* och enstaka kommunala satsningar.

I detta avseende är det angeläget att regionen i kulturplanen är tydlig med gränsdragningar mellan vad som under planperioden är satsningar på professionell verksamhet och vad som är amatörverksamheter. Och hur offentliga resurser, både regionala, kommunala och nationella, samordnas och fördelas på bästa sätt för en långsiktighet i regionens professionella scenkonstutveckling, samt vilka avtalsenliga och skäligen ersättningsnivåer som gäller.

7.2 Professionell bild- och formverksamhet (s. 60-63)

Västerbottens län har mycket goda förutsättningar för ett levande konstliv. Här finns en bra blandning av statliga, regionala, kommunala och privata aktörer, en konsthögskola och andra utbildningar i bild och form och många verksamma konstnärer. KLYS medlem Konstnärernas Riksorganisation som företräder 3500 professionella bildkonstnärer, konsthantverkare och formgivare i Sverige har 91 medlemmar bosatta i länet. Vi ser dock att det finns en rad områden som måste prioriteras, förbättras och utvecklas för att Västerbotten skall kunna behålla och utveckla sitt konstliv, inte minst eftersom bild- och formkonstnärerna har speciella utmaningar jämfört med övriga konstnärsgupper.

En stor utmaning är bild- och formkonstnärernas låga inkomster. Konstnärsnämndens rapport *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor* från 2016 visar att den sammanräknade medianinkomsten för bildkonstnärer är 13 138 kr i månaden före skatt. Det kan jämföras med hela befolkningen vars motsvarande inkomst är 24 172 kr i månaden.¹¹ De allra flesta bild- och formkonstnärer driver sina verksamheter i företagsform, varav 65% som enskilda näringsidkare. Det finns vare sig anställningar eller kollektivavtal för denna yrkesgrupp.

Därför är det av yttersta vikt att regionen följer de avtal och arvodesrekommendationer som gäller i branschen och säkerställer att bild- och formkonstnärer får skäligen ersättningar när de arbetar med till exempel utställningar, gestaltungsuppdrag, föreläsningar eller andra uppdrag för regionala och kommunala arrangörer och andra aktörer med regionalt och kommunalt stöd.

När det gäller bild- och formkonstnärerna handlar det bland annat om att säkerställa att alla utställningsarrangörer med regionalt uppdrag eller stöd följer det så kallade MU-avtalet (avtalet för medverkans- och utställningsersättning) och garanterar att konstnärer får betalt för den arbetstid de lägger ned före, under och efter utställningar.

Mål 4 – Goda villkor för professionella kulturskapare

Med anledning av ovanstående så föreslår vi att det under "Mål 4 – Goda villkor för professionella kulturskapare ger ett utbud av hög kvalitet" lades till ytterligare ett insatsområde som fokuserar på hur regionen kan skapa hållbara villkor när arvoderade uppdrag ges till konstnärer. Det är viktigt att komma ihåg att detta handlar om att skapa goda villkor vid uppdrag och inte om stödstrukturer.

Vi föreslår att Region Västerbotten under Mål 4 på sidan 23 lägger till insatsområdet, att:

11 Konstnärsnämnden, *Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor* (2016), tabell 20.

- skapa hållbara villkor för konstnärer och kulturskapare

I övrigt anser vi det mycket positivt att regionen ser som prioriterat att stärka konstområdenas infrastruktur (sidorna 25-26) och är positiva till att man inom konstkonsulentverksamheten arbetar för att "stärka samarbetet mellan region och kommun gällande planering och uppbyggnad av produktionsplatser för konst" något vi ser som oerhört viktigt för ett hållbart konstliv. Vi ser också mycket positivt på planerna att etablera ett resurscentrum för konst i Västerbotten och att genomföra en återkommande regional konferens inom bild- och formområdet.

Konst- och kulturområden: Professionell bild- och formverksamhet

Avsnittet Professionell bild- och formverksamhet på sidorna 60-63 är både omfattande och informativt. På den inledande sidan ges vi en kortfattad inventering av olika aktörer i Västerbotten, från civilsamhällets organisationer och offentligt finansierade utställningsrum till utbildningar och konstnärsdrivna verksamheter. Det ger en bra översiktsskild av bild- och formområdet i länet som vi uppskattar och som borde vara värdefull läsning även för allmänheten. Uppräkningen blir dock en smula rörig och vi tror att inventeringen skulle tjäna på en tydligare kategorisering av de olika verksamhetstyperna.

I kulturplanen på sidan 60 konstateras att det finns flera brister som hindrar utvecklingen av bild- och formområdet. "Brist på produktionsplatser, verkstäder och ateljéer samt brist på möjligheter till uppdrag och fria projektmedel begränsar utvecklingen av konstområdet och möjligheten för konstnärer att etablera sin verksamhet i regionen".

Utställningar är mycket viktiga för professionella bild- och formkonstnärer. I samtal med våra företrädare i regionen framträder bilden att även om det finns många utställningsplatser i länet så minskar antalet utställningsuppdrag för de professionella bild- och formkonstnärerna. Det urholkar deras möjligheter att vara verksamma i regionen. En av anledningarna är att Museum Anna Nordlander och Skellefteå konsthall fått drastiskt förkortade utställningsperioder i Sara Kulturhus när de bara kan disponera de gemensamma utställningsrummen under 4 månader var.

I listan över utvecklingsområden för Västerbottens museum på sidan 63 står det att regionen vill "Utveckla museet som en arena för konst". Det tycker vi låter utmärkt, men vi finner inget stöd för det utvecklingsområdet när museets verksamhet presenteras i kulturplanen.

Vi föreslår att:

- Region Västerbotten säkerställer att utställningsverksamheterna Museum Anna Nordlander och Skellefteå konsthall i Sara Kulturhus ges möjlighet att bedriva sin verksamhet året om.
- Region Västerbotten gör en översyn över utställningsverksamheterna i regionen och, som en del av den angivna handlingsplanen för bild- och form, tar fram en plan för hur antalet utställningstillfällen för bild- och formkonstnärer i länet kan utökas, men på ett sätt som är hållbart.

MU-avtalet

På sidan 60 står det också att "En viktig ingång för att stödja den professionella bild- och formverksamheten är även att medverkans- och utställningsersättning enligt MU-avtalet efterlevs". Här vill vi påminna om att MU-avtalet inte är en stödform utan att den reglerar ersättningar till bild- och formkonstnärer vid utställningsuppdrag. Avtalet är bindande för statliga aktörer men skall vara vägledande även för andra utställningsarrangörer med offentlig finansiering. Avtalet är idag branschpraxis men följs ofta bara delvis.

Det är mycket viktigt att stat, regioner och kommuner tydligt deklarerar att man skall sluta avtal enligt branschpraxis och de standardavtal som finns inom kultursektorn och agera förebildligt när det gäller arvodering, så att inte bild- och formkonstnärer och andra kulturutövare arbetar gratis åt regionen eller de verksamheter som regionen stöttar, något som är oacceptabelt.

Därför är det också av största vikt att det skrivs in strategiskt viktiga dokument, som kulturplanen, att MU-avtalet skall följas och att regionen budgeterar för att avtalet kan följas. Ett sätt att säkerställa detta är att göra som Göteborgs stad och skapa en riktlinje för arvodering vid engagemang av konstnärer och utövare i nämndens verksamheter som styr det gemensamma arbetet i förvaltningen.¹²

Vi föreslår att:

- Region Västerbotten tar fram en riktlinje för arvodering av konstnärer och utövare i regionens verksamheter som säkerställer skäliga ersättningar vid uppdrag

Den offentliga konsten och enprocentsregeln

Enprocentsregeln är en princip för finansiering av offentlig konst som innebär att en procent av kostnaden för ett byggprojekt skall gå till konstnärlig gestaltning. Det är en princip som säkerställer att invånarna får konst av hög kvalitet i sina livsmiljöer när det byggs mycket.

Tyvärr har det rått oklarheter kring hur Region Västerbotten vill arbeta med den offentliga konsten och regionen har också avstått från att tillämpa enprocentsregeln trots att regeln beslutats om, något som påpekats av våra företrädare i regionen i flera debattartiklar och i möten med politiker och tjänstepersoner. Den regionala utvecklingsnämnden uppgav i en rapport i augusti 2022 att den bevakade "en risk att beslut om konstnärlig gestaltning vid ny-, om- och tillbyggnad, den så kallade enprocentsregeln ej efterlevs".

Därför är det utmärkt att det står i kulturplanen på sidan 60 att det är "viktigt att enprocentsregeln tillämpas för konstnärlig gestaltning vid ny- och ombyggnation på kommunal och regional nivå" och att det förtydligas på sidan 30 att "Region Västerbotten ska under perioden planlägga hur enprocentsregeln ska efterlevas och verka för att kortsiktiga ekonomiska aspekter inte styr tillämpningen av enprocentsregeln".

I tillägg till ovanstående föreslår vi att:

- regionen tar fram en konstpolicy som reglerar hur regionen skall arbeta med den offentliga konsten, inklusive enprocentsregeln, vid bygginvesteringar.
- regionen avsätter en del av de medel som genereras av enprocentsregeln till en pott för att finansiera offentlig konst i de delar av länet där det inte byggs lika mycket.

Gestaltad livsmiljö

Det är utmärkt att Region Västerbotten län har en ambition att arbeta strategiskt med politikområdet gestaltad livsmiljö. Här är det viktigt att påpeka att inte bara arkitektur, form och design är en del av detta område utan också konst.

Vi vill dessutom tillägga att det är viktigt att lyfta fram att politikområdet gestaltad livsmiljö inte bara avser platsbunden konstnärlig gestaltning utan även bör omfatta möjligheter för kultur- och föreningsverksamhet att hyra lokaler till rimliga priser, utrymme för mer tillfälliga eller experimentella konstnärliga uttryck och stöd till lokala konstaktörer, något som också lyfts fram i regeringens proposition "Politik för gestaltad livsmiljö".¹³

12 Göteborgs stad, *Riktlinje för arvodering vid engagemang av konstnärer och utövare i nämndens verksamheter*, antagen i Kulturnämnden 2020-02-06 §15 dnr 0741/18.

13 Kulturdepartementet, *Politik för gestaltad livsmiljö*, Prop. 2017/18:110, s. 61.

7.3 Fotografi

KLYS är medvetet om att *fotografi* formellt sett inte är ett eget verksamhetsområde inom kultursamverkansmodellen, men vår medlemsorganisation **Svenska Fotografers Förbund** (SFF) vill till Region Västerbotten förmedla följande synpunkter på kulturplaneremissen:

Fotografien som konst och kulturyttring finns till stor del i Västerbottens kulturplan i ett kulturhistoriskt och musealt berättande perspektiv. Vi är välbekanta med att regionen har en fotohistorisk skatt med Västerbottens museums cirka åtta miljoner fotografier och filmer, samt förvaltar en bred kunskap kring detta fotoarkiv. Vi känner väl till utmaningarna med ett sådant förvaltarskap och det ansvar som vilar på regionen då ett nationellt ansvar för fotografi saknas.

I kulturplanen står det "Det är en gemensam angelägenhet för institutionerna att vara attraktiva arbetsgivare på en regional, nationell och internationell marknad." Offentliga aktörer är stora bildköpare och får inte falla när det kommer till att betala för sitt nyttjande av fotografiska bilder och verk, vilket vi tyvärr allt för ofta blir varse om sker vid beställningar och upphandlingar av fotografiska tjänster. De yrkesverksamma kulturskaparna måste ges bättre arbetsvillkor och uppdragsgivare respektera upphovsrätten samt ge rimlig och proportionerlig ekonomisk ersättning för deras arbete, i enlighet med de nya reglerna i upphovsrättslagstiftningen gällande den digitala marknaden som implementerades 1 januari 2023. Vi är glada att läsa att Region Västerbotten arbetar i överensstämmelse med MU-avtalet. Här vill vi uppmärksamma att MU-avtalet är tecknat mellan Kulturrådet och tre organisationer: KRO, Svenska Tecknare och oss på SFF, och gäller därmed även fotografer. Samt att även SFF har rekommendationer kring arvorden och prissättning att tillgå för regionens aktörer vid beställning och inköp av fotografi.

På ett ställe i sin kulturplan lyfter Region Västerbotten tydligt fotografi i ett nutida och skapande perspektiv som om ett av flera områden inom bild- och form. Vad gäller det regionala bild och form-verksamhetens uppdrag vill SFF understryka fotografien som en viktig del av bild- och formområdet med sina unika förutsättningar, möjligheter och behov.

Många fotografer arbetar idag med både stillbild och rörligt och torde därmed även återfinnas i den grupp som beskrivs i kulturplanen sektion om film. En del fotografer arbetar både med video/uppdragsfilm och långfilm, vilket vi ser att regionen uppmärksammar i kulturplanen. Vi ser positivt på regionens satsningar inom detta område och vill uppmärksamma att en del av målgruppen som insatserna riktar sig emot återfinns bland yrkesverksamma inom fotografi.

Vad gäller den regionala biblioteksverksamheten och läs- och litteraturfrämjande verksamheten vill vi uppmärksamma regionen på fotografiska böcker samt samtal om fotografiska böcker och fotografi på bibliotek – en genre som ofta hamnar i skymundan för övrig litteratur. Gällande insatser för att öka läskunnigheten vill vi uppmärksamma regionen på att den visuella läskunnigheten är likväl viktig. Den är generellt låg och utvecklingen av AI ställer allt högre krav på att kritiskt kunna granska stillbild och rörlig bild. Insatser för visuell läskunnighet är centrala i ett demokratiskt perspektiv.

Vi ser Region Västerbottens satsningar på kulturella och kreativa branscher som mycket viktiga. I utformningen av insatser inom detta område uppmanar vi starkt till ett nära samråd med regionens professionella, inkluderat yrkesfotografer. Fotografer är en grupp som tyvärr ofta lätt faller mellan olika ansvar och insatser även inom kulturella och kreativa branscher. Fotografer – ihop med designers, musiker och filmare – är i mångt och mycket gig-ekonomins föregångare. Men i takt med gig-ekonomins utveckling växer en arbetsmarknad med sämre villkor fram. Digitaliseringen skapar en mängd nya möjligheter inom kulturlivet men har inte i någon större utsträckning främjat fotografers (eller andra

kulturskapares/ upphovspersoners) möjligheter att få skäligt betalt, snarare tvärt om. Förutsättningarna måste bli bättre att leva och verka utifrån sitt kreativa yrke.

Konkret ser vi att insatser i form av fler utställningsplatser för fotografi, samtal kring fotografi, liksom mörkrum på KKV-verkstäder och studios att hyra för rimlig kostnad skulle bidra till bättre förutsättningar för fotografer verkandes i Region Västerbotten. Detta ser vi ligger i linje med vad region Västerbotten själva lyfter som viktiga insatser för att stärka konstområdenas infrastruktur.

8 Sammanfattning

KLYS ser på det stora hela mycket positivt på Region Västerbottens förslag till ny kulturplan för 2024-2027. Det är ett ambitiöst och omfattande dokument som är välskrivet och visar på en generell god kompetens kring konstnärspolitiska frågor och sådant som armlängds avståndsprincipen. I ljuset av detta förvånas vi över att vikten av konstnärlig frihet inte påtalas i planen.

Det finns i planen en generell tydlighet om kulturskapares roll i kulturlivet och samhällsbygget, samt om kulturens oberoende ställning, men vi efterlyser att en del sakfrågor utvecklas mer, bl a om regionens arbete för att främja upphovsrätt och avtalsfrågor för kulturskapare.

Även om det i sådana här planer förekommer vissa vaga och till intet förpliktigande formuleringar uppfattar vi det som att Region Västerbotten i denna kulturplan strävar efter att just vara mer konkret och strategisk än många andra regioner. Intressant vore att veta hur Västerbottens kulturplan för 2024-2027 skiljer sig från föregående kulturplan – vad som prioriterats eller tagits bort från tidigare förslag.

Eftersom en flerårig kulturplan är så strukturellt övergripande borde nog även årliga verksamhets- och planeringsdokument behöva remitteras i sig, så långt det vore möjligt, för att kulturbranschen ska få insyn och den demokratiska processen ska fungera tillfredsställande.

KLYS vill slutligen tacka Region Västerbotten för att vi gavs tillfälle att inkomma med dessa synpunkter på remissversionen av regionens kulturplan 2024-2027. Vi ser fram emot fortsatta samtal om kultur- och konstnärspolitiska frågor, både med kulturförvaltningens tjänstepersoner och regionala politiker.

För KLYS,

Carl Liungman
Regionalpolitisk strateg

KLYS – EN SAMLAD RÖST FÖR SVERIGES KULTURSKAPARE

Sveriges Författarförbund, Dramatikerförbundet, Svenska Journalistförbundet, Läromedelsförfattarna, Konstnärernas Riksorganisation, Svenska Tecknare, Svenska Fotografers Förbund, Föreningen Svenska Tonsättare, SKAP, Federationen Svenska Musiker, Fackförbundet Scen & Film, Sveriges Scenkonstregissörer, Oberoende Filmares Förbund, Unionen- fackklubben vid SR, SVT och UR

Alströmergatan 12, 7 tr, 112 47 Stockholm • klys@klys.se • www.klys.se